

Záhada studny na Novém hradě u Adamova

Ladislav Slezák

Hradní studny bývaly v období funkce hradů velice důležitými objekty, jejichž význam vždy stoupal v období válečných konfliktů. Obléhaný hrad, zbavený vlastního zdroje, se mohl lehce stát kořistí nepřítele. Hradním studnám byla věnována mimořádná péče a ochrana. Zkusme se v tomto příspěvku zamyslet nad existencí hradní studny na tak významném opevněném místě jakým byl Nový hrad. Zaměříme se pouze na úvahy kolem problematiky hydrogeologických poměrů okolí hradu a z toho vyplývajících možností existence a hlavně funkce hradní studny. Písemné doklady jsou velice strohé a lze z nich zjistit jen velice nejasné a rozporuplné údaje. Je zvláštní, že ani novodobá historie nevyvolala zásadní impuls k hledání studny a hlavně k provedení archeologického výzkumu. Hradní studny bývají, jak všeobecně známo, velmi dobrými zdroji poznání jejich uživatelů. Z ústních podání pamětníků, případně ze zpráv zprostředkovaných, na Novém hradě studna nebyla. Vodním zdrojem pro potřeby uživatelů hradu (údajně od období, kdy hrad obývali panští myslivci po roce 1680), byl nedaleký pramen v úžlabině severně od vlastního hradu. Pramen byl upraven roubenou studnou, z níž byla voda dopravována v lejtách koňským potahem na hrad. Přesto však do tohoto období spadá jedna velmi důležitá písemná zpráva o existenci studny (z roku 1703), jejíž hodnocení bude uvedeno níže.

O existenci hradní studny jsou autorovi známy dvě písemné zprávy. Jedna pochází z roku 1600, druhá pak z roku 1703. Obě tyto zprávy potvrzují, že na Novém hradě studna existovala. Vzhledem k tomu, že autor tohoto příspěvku se nehodlal zabývat podrobným hodnocením historických pramenů, obrátil svoji pozornost, jako geolog, k poměrům geologickým a hydrogeologickým, z nichž pak bylo možno vyvodit určité zatím prakticky neověřené závěry. Cílem tohoto příspěvku je vzbudit zájem o archeologický výzkum uvedeného objektu.

Geologická situace

Nový hrad se nachází na morfoloogicky výrazné ostrožně nad vysoko položenou meandrovou šíjí údolí Svitavy v nadmořské výšce 400,0 m n. m. Geologickým podložím je granodiorit brněnské vyvřeliny, místy diferencovaný dle komponent do světlejších, nebo naopak tmavších partií. Granodiority jsou prosekány aplitovými žilami s rozmrsky, povětšinou růžových odstínů. Aplity jsou s ohledem na okolní silně porušené granodiority odolnější a vystupují ve výraznějších konvexních tvarech (hřbítky, pilíře). Osa meandru je orientována ve směru SZ – JZ. Stejnou orientaci má většina aplitových žil, což z hlediska morfoloogické predispozice patrně sehrálo svoji roli v období zahlubování Svitavy, respektive jejího konečného postupu do jižní uzávěry Blanenského prolomu. Velice důležitou roli zde hraje tektonika. V celé lokalitě se uplatňují dva výrazné směry. Směry SSV – JJZ a S – J (směry podélné tektoniky velice dobře známé z přilehlé oblasti Moravského krasu) jsou vřídícími směry Blanenského prolomu. Příčnou tektoniku reprezentují výrazné poruchy směrů SZ – JV. Přítomny jsou též poruchy směru téměř V – Z. Velice zajímavé jsou sklony poruch. Podélné poruchy mají sklony k Z a SZ, příčné pak k JZ aj. Úklony jsou vesměs velmi strmé v hodnotách od 50° do 75°. Veškeré poruchy nejsou izolované, ale tvoří celé svazky a pásma s drčenými (mylonitizovanými) zónami. V celém komplexu se projevují stále probíhající gravitační změny, tj. celý masiv meandru sesedá do údolí Svitavy. Kluzné plochy se pak stávají cestami, které drénují puklinové vody ve smyslu horizontálním, převážně však vertikálním. Dokladem tohoto procesu je silně zvodnělé pásmo zachycené nedaleko jižního portálu tunelu č. 8. Při jeho ražbě v roce 1848 bylo nutno skapové vody podchytit vybudováním sběrného objektu v nadklenbové části. Existence zvodnělého pásma byla s největší pravděpodobností příčinou zásahu do objektu Nového hradu, tj. snesení části věže. Přítomnost vody v otevřených puklinách masivu zvyšují účinnost přenosu seizmických rázů při trhacích pracích. S daleko větším problémem se setkali stavitelé druhé tunelové roury tunelu č. 8. Severní portál bylo nutno vzhledem k silnému porušení masivu a nadměrnému zvodnění stabilizovat speciálními injektážními pracemi a teprve potom bylo možno portál prorazit.

Zatímco prudké svahy od hradu do údolí vykazují spíše mechanický charakter denudace (včetně mrazové destrukce) při vzniku ostrohranných sutí, horní část v okolí hradu, která je zbytkem staré

(patrně mladotřetihorní) abrazní plošiny, jsou zachovány detritické a jílovito-písčité sedimenty. Tyto sedimenty jsou drženy nad skalním stupněm při nadmořské výšce cca 370 m n. m. a jsou sběrnou a akumulací oblastí, která zásobuje vodou celou rozsáhlou síť drénů v masivu. V této výšce také vyrazí k povrchu pramen nad severním kuloárem, který je podchycen již výše zmíněnou studnou, odkud je hrad zásobován vodou. Koryto kuloáru pod pramenem je vyplněno granodioritovými sutěmi. Vody stékají po skalním podloží až na úroveň nadmořské výšky cca 300 m n. m.. Tam vyrazí opět k povrchu a odtud spádují ke Svitavě. V těchto místech upravili stavitelé železnice v roce 1848 malou studánku (studánka „U vejce“ nazvaná podle z části upraveného balvanu ve tvaru vejce).

Z výše uvedených faktů lze vyvodit, že studna na Novém hradě, pokud byla vhodně situována, mohla být zásobována vodou vedenou některým poruchovým pásmem, které komunikovalo s akumulací oblastí. Podle povrchového mapování geologické situace se jeví jako nejvhodnější poruchová zóna, která protíná lokalitu studny severního kuloáru a pokračuje do nádvoří areálu hradu. Sklon poruchového pásma je povětšinou kolem 70° k J. Porucha protíná nádvoří hradu zhruba v její třetině od jižní hrady.

Zprávy o existenci studny

Jak již bylo výše řečeno, nešlo autorovi o podrobné historické pátrání o objektu jako takovém, ale o ověření, zda-li studna vůbec existovala. V tomto ohledu bylo čerpáno z prací L. Vaška (Nový hrad u Adamova a Půdorys Nového hradu z roku 1703).

Na tomto místě si dovoluji citovat výše zmíněného autora:

„Roku 1600 se na Novém hradě přihodila nehoda – do studny spadl těžký řetěz. Pozořický purkrabí Jan Smržický se proto obrátil dopisem na blanenského úředníka Skřivánka, aby mu vypomohl s provazy, kterými by se dal řetěz vytáhnout. Skřivánek však odpověděl, že má pouze jeden provaz a ten je jen 8 sáhů dlouhý, tedy má asi polovinu potřebné míry a navíc jej potřebuje k tlučení kůlů, které se zarážejí pod nový most v Blansku.“

Do výše citovaného údaje se patřně vloudila drobná chybička. Jak vyplývá z jiného pramene, kde je citace odpovědi Skřivánka panu Janu Smržickému, ouředníku na Pozořicích, měl tento k dispozici nikoliv 8, ale 18 sáhů provazu. Tento údaj posunuje úvahy o hradní studni k faktu o hloubce studny v roce 1600.

Druhý zajímavý údaj je poněkud mladšího data. Pochází z roku 1703, tedy období, kdy hrad vlastnili Lichtenteinové. Odezvou na povstání F. L. Rákoczyho proti císaři byla rozsáhlá opatření obranného charakteru, která se dotýkala i hradů. Z tohoto hlediska byl revidován i Nový hrad a pořízen náčrt půdorysu hradu (mimoходом, jak se ukázalo autorovým namátkovým měřením, vskutku jen velmi orientační). Na půdorysu je zakreslena i hradní studna a ve vysvětlujících poznámkách je uvedeno citují: „č. 15 – 24 sáhů hluboká, nadmíru pěkně vyzděná studna bez vody. Před časem měla vody dostatek.“

Poznáme skutečnost?

Berme tedy jako skutečnost, že studna existuje. K případnému ověření lokalizace, stavebnímu a archeologickému průzkumu je třeba provést vyhodnocení známých informací, které se sice zdají v tomto stádiu poznání rozporné a mlhavé, přesto je na nich nutno postavit určitou pracovní hypotézu.

a) Hloubka studny

Oba uvedené hloubkové údaje (1600 a 1703) jsou udávány v tehdy používané délkové míře – sáhu. Jednotka 1 sáh je udávána pro různé země rozdílně. Pokusíme se vyjít z toho, že po roce 1541 byl v českých zemích zaveden „český sáh“ představující 1,773 m. Byl však také používán „sáh Vídeňský“ o 1,896 m.

Pro naše účely použijeme v obou případech přepočtu českého sáhu zaokrouhleného na 1,8 m.

Údaj z roku 1600 hovoří o tom, že provaz dlouhý 18 sáhů by sotva stačil na polovinu skutečné hloubky studny. Berme tedy tento údaj jako orientační pro naše úvahy. 2 x 18 sáhů představuje hloubku 36 sáhů, což při přepočtu na metry (za použití českého sáhu) obnáší 63,5 m. Plně funkční hradní studna byla s největší pravděpodobností zmařena v roce 1945, kdy Nový hrad dobyli Švédové. Do studny byl nasypán různorodý antropogenní materiál, který vytvořil sloupec snižující hloubku

studny na 24 sáhů, naměřených v roce 1703. Pochopitelně „bezvodá“ studna měla hloubku 42,5 m. Mocnost záspy studny by představovala sloupec 21 m materiálu neznámého složení.

b) Obsah studny

Není důvodu pochybovat o funkčnosti studny v roce 1600 a tím o její údržbě a zabezpečení. Také koncentrace lidí na hradě před vpádem Švédů si jistě vyžádala stálý zdroj vody. Lze tedy jen stěží připustit, že by studna byla pod vodní akumulací zaplněna sedimenty (antropogenní) do později uváděné hloubky! A přesto v roce 1703 přichází nový údaj. Revidenti hloubky studny měřili tedy volný prostor studny až na suché dno. Opět se dostáváme k další neznámé. Byla studna po této revizi shledána zcela nevyužitelnou a byla následně zasypaná, nebo bylo její ústí překryto a zabezpečeno proti provalení?

Na tyto a celou řadu dalších otázek by přinesl odpověď cíleně zaměřený průzkum, který by umožnil přesnou lokalizaci studny a její otevření, případně vyklizení jako součást odborného archeologického zpracování celého sloupce výplně studny.

Závěr

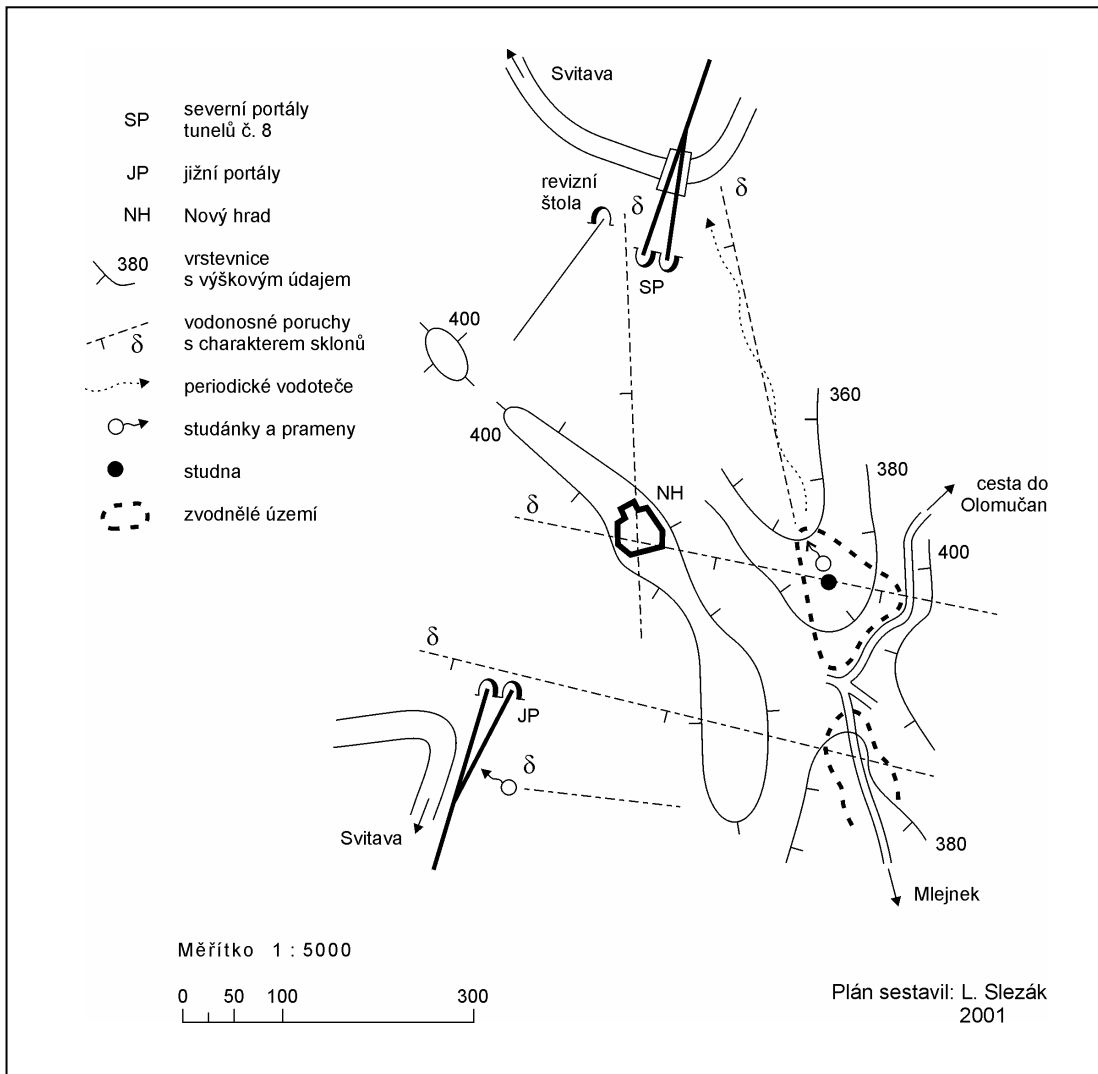
Studna na nádvoří Nového hradu a její následný výzkum by zcela jistě přinesl odpovědi na výše položené otázky. Výsledky výzkumu by přispěly nejen k posunu znalostí o historii tak zajímavého a známého objektu, ale také k technice hloubení hradních studní a jejich systémů posilování a udržování vodních akumulací. Výzkum by také přinesl poznatky o geologické situaci v místě zahloubení studny a vysvětlení ztráty vod.

Konzervace hradní studny, prezentace výzkumů a vhodně cílená propagace tohoto unikátu by jistě zvýšila zájem o Nový hrad, jehož uživatelé by tak mohli pokročit dál ve svých plánech konzervace, obnovy a využití hradu.

Poznámka:

Popis stavu liechtenštejnského panství Pozořice – Nové hrady z roku 1725: „*Taktěž v Novém hradě nachází se stará pevnost s tlustou, silnou a vysokou zdí, uprostřed studna s kolem, všechno ruinováno i s padacím můstkem. Uvnitř bydlí panský myslivec a jeden podruh.*“

JANČÍK, AL.: Dějiny lesního závodu VŠZ v Brně, 1, Praha 1966, str. 34 – rukopis.

Obr. 1 Situační plánek okolí Nového hradu (2001)